

ИЖТИМОЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ЎСМИРЛИК ДАВРИДА РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ – ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ЎЗИГА ХОСЛИКЛАРИ

**Низомий номидаги ТДПУ профессори, п.ф.д.(DSc). А.Ш.Мухсиева,
Ўзбекистон**

Аннотация

Ушбу мақолада компетентлик, ижтимоий масъулият тушунчалари назарий таҳлил қилинди, ўспиринлик даврининг психологик хусусиятлари, уларнинг ижтимоий масъулиятини ривожлантириш шакллари ва усуллари кўриб чиқилди, ўқувчиларининг ижтимоий компетентлигини шакллантиришнинг педагогик-психологик шарт-шароитлари ва ривожлантиришга қаратилган услубий тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: ижтимоий компетентлик, ўрта мактаб ўқувчилари, ижтимоий компетентликни ўлчаш учун шакл ва усуллар, услубияти, ўрта мактаб ўқувчиларининг модели, ёш ва руҳиятга оид хусусиятлари, ўқув фаолиятини рағбатлантириш, муваффақият ҳолатини яратиш, ўз-ўзини англаш, ўз-ўзини баҳолаш.

**Профессор ТДПУ имени Низами, доктор педагогических наук
А.Ш. Мухсиева**

Аннотация

В данной статье теоретически проанализированы понятия компетентности и социальной ответственности, рассмотрены психологические особенности подросткового возраста, формы и методы развития их социальной ответственности, педагогико-психологические условия формирования социальной компетентности учащихся и методические рекомендации.

Ключевые слова: социальная компетентность, ученики средней школы, формы и методы измерения социальной компетентности, методика, модель ученика средней школы, возрастно-психологические особенности, поощрение учебной деятельности, создание состояния успешности, самосознание, самооценка.

**Professor of TSPU named after Nizami, Doctor of Pedagogical Sciences
A.Sh. Mukhsieva**

Annotation

This article theoretically analyzes the concepts of competence and social responsibility, examines the psychological characteristics of adolescence, forms and methods of developing their social responsibility, pedagogical and psychological conditions for the formation of social competence of students and methodological recommendations.

Keywords: social competence, secondary school students, forms and methods of measuring social competence, methodology, model of a secondary school student, age-psychological characteristics, encouragement of educational activities, creation of a state of success, self-awareness, self-esteem.

Янги тараққиёт даврида мамлакатимизда ёшлар тарбиясига эътибор давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Президентимиз Шавкат Мирзиёев раислигида 2024 йил 30 сентябрь куни бўлиб ўтган Мактабгача ва мактаб таълими вазирлигининг Абдулла Авлоний номидаги Педагогик маҳорат миллий институти янги биноси очилиш маросими ҳамда педагоглар билан очик мулоқот тадбири ташкил этилди. Таълими тизимини ривожлантириш, педагогларнинг малакаси ва жамиятдаги нуфузини ошириш, ёш авлод маънавиятини юксалтириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишида таълим ва тарбиянинг аҳамияти ҳақида сўз борди.

“Бу институт кутиб ўтирувчи эмас, тарғиботчи, етакчи бўлиши керак. Ҳудудлардаги ўқитувчи ва директорларни кўпроқ таклиф этиб, барча мактабларда сифатни ошириш зарур. Янги замон кишиси, келажагимиз бунёдкорлари мактабда тарбияланади. Таълимсиз келажак йўқ”, - дея алоҳида таъкидлади.

Дарҳақиқат, узоқ йиллар давомида тарбия болалар таълимдан бўш вақтида амалга ошириладиган қўшимча юкламага – иккинчи даражали ишга айланиб, узуқ-юлуқ жараён бўлиб келганлиги ҳамда жамиятнинг педагогик маданияти пасайиб, мактабгача таълим, мактаб педагоглари, ота-оналарнинг тарбияга оид педагогик-психологик билимлари замон талабларига жавоб бермай қолди. Тарбияда йўл қўйилган хатолар асоратлари кундалик ҳаётда, оммавий ахборот воситаларида, ижтимоий тармоқларда кенг муҳокама қилиниб, жамоатчиликнинг ҳақли эътирозларига сабаб бўлмоқда.

Ушбу даврда сезиларли муаммолар ҳиссий соҳанинг жадал ривожланиши билан боғлиқ: кайфиятнинг кескин ўзгариши, импульсивлик, туйғулар доирасининг кенгайиши - буларнинг барчаси кўплаб болаларда 10 ёшдан 16 ёшгача кузатилган "ўсмирлик комплекси" билан боғлиқ.

Ўсмирлик даври "мен-концепция"ни ривожлантиришда, ўз-ўзини кадрлашнинг кейинги жараёнига бевосита таъсир ўтказувчи хулқ-атвор ва фаолиятни асосий регулятори сифатида шакллантиришда жуда муҳимдир.

Ўсмирнинг ўзига хос хусусиятлари аниқ ижтимоий шароитлар, биринчи навбатда бола онгининг янги мазмунини белгилайдиган катталар дунёси, уларнинг кадриятлари дунёси билан янги муносабатларга киришда боланинг жамиятдаги ўрнининг ўзгариши, позициясининг ўзгариши билан белгиланади. Ўспирин ўзини кузатиш, ўзини кадрлаши, ўз ўрнини белгилаш ва ўзини такомиллаштириш истаги унинг кучли ва кучсиз томонларини таҳлил қилиш ва ўз хатти-ҳаракатлари ва мақсадларида нима тўғри эканлигини, нима ёмон, нимага эришиш керак ва нимадан сақланиш кераклигини англаш натижасида пайдо бўлади. Ҳозирги кунда психологлар, социологлар ва ўқитувчилар ўспиринлар ривожланишининг ўзига хос хусусиятлари тўғрисида фактларга асосланган материалга эга.

Шундай қилиб, шахснинг ўзини белгилаши ёшга оид энг муҳим вазифадир. Шунга асосланиб, ўспиринлар томонидан келажакда ўз тақдирини белгилаш билан боғлиқ бўлган компетентликлар, хусусан, онгли танлов ваколатини ва ушбу танлов учун жавобгарликни ўзлаштиришга

қаратилган қатор педагогик вазифалар режалаштирилган.

Ўсмирнинг иродаси масъулиятни шакллантириш билан чамбарчас боғлиқ. Ўз-ўзини бошқариш катталар, етук инсоннинг муҳим фазилати. Бу ўспирин томонидан жуда кадрланади. Бироқ, типик ўспирин заиф ирода, уюлмаганлик ва белгиланган мақсадга эришишдан осон кечиши билан ажралиб туради. Шунинг учун иродани ривожлантириш учун мақсадни мустақкамлаш алоҳида ўрин тутаяди. Ижтимоий жиҳатдан ваколатли ўспирин онгли равишда мақсад кўйишни ўзлаштиради.

Мақтаб шароитида ўсмирлар ижтимоий малакасининг зарурий даражасига қуйидагиларни шакллантириш орқали эришилади: ижтимоий ва коммуникатив билимлар ва муносабатлар мажмуи (концептуал ва муҳим таркибий қисм); ижтимоий ва коммуникатив кўникмалар тизимлари (амалий ва фаолият компоненти); самарали ижтимоий ва коммуникатив фаолият тажрибаси (мотивацион-дунёқарашга оид компонент); ижтимоий ва коммуникатив компетентликларни такомиллаштиришга шахсий ва кадрият муносабатлари (концептуал компонент).

Ижтимоий, шу жумладан ҳар қандай компетентликнинг мазмуни бир қатор томонларни (билим, мотивацион, фаолиятга оид) ўз ичига олганлиги ва ахборот, алоқа, сезги ва амалиётга асосланганиб, ижтимоий компетентликнинг қуйидаги тузилишини тақдим этиши мумкин.

Ўсмирларнинг етакчи ижтимоий ролларини аниқлашга қаратилган психологик-педагогик ёндашувларни назарий таҳлил қилиш асосида ижтимоий компетенциянинг мазмунини аниқлаш мумкин, бунда ижтимоий компетентликнинг ҳар бир таркибий қисми учун урта ривожланиш йўналиши мавжуд: "Шахс", "Фуқаро", "Ўз ишининг устаси".

Ижтимоий компетентлик таркибига қуйидагилар киради: "Шахсият" ривожланиш йўналиши бўйича: тушунча-моҳиятга оид таркибий қисм - жамиятнинг муайян ижтимоий мақом эгаларига нисбатан роль талабларини билиш; умумий инсоний меъёрлар ва кадриятлар, ижтимоий ўзаро таъсир доиралари ва соҳаларидаги меъёрларни билиш; шахснинг ўзи ҳақидаги билимлари ва ғоялари (унинг имкониятлари, қизиқишлари, қобилиятлари тўғрисида), ўзини ижтимоий субъект сифатида ва шахс сифатида идрок этиш; амалий-фаолиятга оид компонент - самарали ижтимоий ўзаро таъсир ўтказиш кўникмалари ва тажрибаларини тўплаш; мотивацион ва мафкуравий таркибий қисм - ижтимоий ва шахсий тартибнинг ахлоқий меъёрлари ва кадриятларига асосланган ютуқлар, ижтимоий ўзаро муносабатларнинг муваффақиятли муносабатига йўналтирилган шаклланган мотивация; концептуал компонент - ижодкорлик, мулоқот қобилиятлари, бағрикенглик, мослашувчанлик, масъулият, муваффақиятга йўналтирилганлик каби фазилатларнинг мавжудлиги.

"Фуқаро"ни ривожлантириш йўналиши бўйича: тушунча-моҳиятга оид таркибий қисм - ижтимоий институтларнинг тузилиши ва фаолияти тўғрисида билим; жамиятда содир бўлаётган турли ижтимоий тузилмалар ва ижтимоий жараёнлар тўғрисида; амалий-фаолиятга оид компонент

(ижтимоий ва коммуникатив кўникмалар тизими) - муайян ижтимоий мавқега йўналтирилган кўникмалар ва ролларни бажариш тажрибасини олиш; мотивацион ва ғоявий таркибий қисм (ишлаб чиқариш (ижодий) ижтимоий ва коммуникатив фаолият тажрибаси) - муайян ижтимоий ҳолатдаги ижтимоий хулқ-атвор мотивациясини шакллантириш.

"Ўз ишининг устаси"ни ривожлантириш йўналиши бўйича: тушунча-моҳиятга оид таркибий қисм - ходим ва иш берувчининг вазифалари ва ҳуқуқлари, ишга қабул қилиш учун ҳужжатлар таркиби, меҳнат шартномаси мазмуни, меҳнат бозори, асосий мутахассисликларга қўйиладиган талаблар тўғрисида билим; амалий-фаолиятга оид компонент - маълум бир касбга йўналтирилган роль ўйнаш хатти-ҳаракатлари кўникмалари ва тажрибасини олиш; мотивация-дунёқарашга оид таркибий қисм - маълум бир касб (лавозим) га йўналтирилган ижтимоий хулқ-атвор мотивациясини шакллантириш.

Ўсмирларда ижтимоий компетентликни шакллантириш жараёнида муҳим вазифа - талабалар томонидан ижтимоий қадрият ва идеалларнинг ривожланиши ва қабул қилинишини, ижтимоий хулқ-атвор шакллари ва усуллари ривожлантиришни таъминлайдиган зарур шарт-шароитларни яратишдир.

Мактабда ўсмирларнинг ижтимоий компетенцияларини ривожлантириш бўйича ишлар шахс-фаолият ва диалогик ёндошишга қаратилган. Шахс-фаолият ёндашуви шахснинг ижтимоий шароитда билимларни эгаллаш зарурати билан тавсифланади. Ушбу ёндашувни ўспиринларнинг ижтимоий компетентлигини ривожлантиришда амалга ошириш учун қуйидагилар талаб қилинади: а) турли вазиятларда боланинг ўз позициясини ўстириш; б) болани танлаган вазиятга йўналтириш; в) ижтимоий фаолиятда ўспиринларнинг шахсиятига мурожаат қилиш; д) ўсмирнинг ёшга оид ривожланиш хусусиятларига эътибор қаратиш.

Диалогга оид ёндашувнинг асоси авторитар таъсирнинг диалогик томон силжиши бўлиб, талабанинг ўз позициясини рағбатлантиради. Диалогнинг ўзаро таъсири субъектларнинг тенглиги ва ўзаро тан олиш муносабатларини ўз ичига олади. Диалогга асосланган ўзаро таъсир ижтимоий-компетентликка оид хулқ-атвор белгисидир ва шу билан бирга ўспиринни диалогга жалб қилиш орқали уни шакллантириш шартидир. Ижтимоий кўникмалар ва қобилиятлар ўспириннинг бевосита тажрибасида шаклланади. Ижтимоий компетентлик учун фаол ижтимоий таъсир ўтказиш тажрибаси муҳимдир. Шунинг учун ижтимоий компетентликни ривожлантириш учун барча ижтимоийлашув субъектларини бирлаштирган тизимли ёндашувдан фойдаланиш муҳимдир.

Қуйидаги жадвалда келтирилган мактабда ўсмирларнинг ижтимоий компетентлигини ривожлантириш модели ўзаро боғлиқ блоклардан иборат: мақсадли, ташкилий-фаолиятга оид, технологик ва самарали. Моделнинг ҳар бир таркибий қисмининг ҳолати, уларнинг ўзаро таъсири ижтимоий-педагогик иш ва педагогик бошқарув жараёни билан белгиланади.

Мактабда ўсмирларнинг ижтимоий компетентлигининг ривожланиш модели

Мақсад блоки				
МАҚСАД	Кичик ёшдаги ижтимоий компетентликни ривожлантириш			
ВАЗИФАЛАР	Когнитив компонентни ривожлантириш	Шахсга оид компонентни ривожлантириш	Фаолиятга оид компонентни ривожлантириш	Қадриятларга оид компонентни ривожлантириш
Ташкилий-фаолиятга оид блок				
ТАМОЙИЛЛАР	Тизимли, компетентлилик, шахсга йўналтирилган ёндошув			
ШАРТЛАР	Ижтимоий, индивидуал-психологик, ташкилий-педагогик			
ВАЗИФАЛАР	Таҳлилий-ташҳисга оид	прогностик	Ижтимоий-педагогик кўмак	Ижтимоий-профилактик
Технологик блок				
БОСҚИЧЛАР	Ташҳисга оид			
	Прогностик			
	Амалий			
	Баҳо-рефлексив			
ИЖТИМОЙ КОМПЕТЕНТЛИК РИВОЖЛАНИШ ЙЎЛЛАРИ	Таълим жараёни, таълим технологиялари			
	Тарбиявий иш			
	Кўшимча таълим			
	Ота-оналар билан ишлаш			
Натижа блоки				
Мезонлар	Кўрсаткичлар			
КОММУНИКАТИВЛИК	Муомала, ўзига ишонч, ташкилотчилик			
ИЖТИМОЙЛАШУВ	Ижтимоий мослашувчанлик, ижтимоий фаоллик, мустақиллик, ахлоқлилик			
Натижа	ИЖТИМОЙ КОМПЕТЕНЦИЯ ШАКЛЛАНГАН ЎСМИР			

Ўсмирларнинг ижтимоий масъулиятини ривожлантириш моделининг технологик блокида тўртта ривожланиш йўллари айтиш мумкин: таълим жараёни, ўқув ишлари (аудиториядан ташқари ишлар), кўшимча таълим ва ота-оналар билан ишлаш. Ёшларнинг аудитория ва аудиториядан ташқари фаолияти шароитида ижтимоий компетентлигини ривожлантиришнинг услубий базасини қуйидаги жадвалда кўришимиз мумкин.

Талабаларнинг аудитория ва аудиториядан ташқари фаолияти

**шароитида ижтимоий компетентлигини ривожлантиришнинг услубий
базаси**

ИЖТИМОЙ КОМПЕТЕНТЛИК					
Шахслараро мулоқот кўникмаларини ривожлантириш				Амалий масалалар, танлов вазиятида қарор қабул қилиш	Қадриятларн и сингдириш
Гуруҳда ишлаш	Роль ўйинлари	Ўзгарувчан таркибда жуфтлик ишлари	Таълимнинг мулоҳаза усуллари	Лойиҳа фаолияти, танлов бўйича масалаларн и хал қилиш	Иншолар танловлари, лойиҳалар
Рефлексия	Рефлексия	Рефлексия	Рефлексия	Рефлексия	Рефлексия

Психологик-педагогик тадқиқотлар таҳлили таълим жараёнида ижтимоий компетентликни ривожлантириш бўйича бир қатор вазифаларни ажратиб кўрсатишга имкон берди: таълим жараёнида шериклик ва ўзаро ҳурмат ҳолатини яратиш бўйича гуруҳ ишларини ташкил этиш; тенгдошлари ва катталар билан мулоқот меъёрларини ўзлаштириш учун турли ролларда яшаш имкониятини таъминлаш; онгли равишда танлаш тажрибасини тўплаш ва танлаш учун вазифаларни мунтазам равишда таклиф қилиш; ўз-ўзини англашни ривожлантириш механизми сифатида ушбу кўникмани ўзлаштириш учун акс эттириш турларини мажбурий равишда бажариш.

Бизнинг фикримизча, ушбу вазифаларни нафақат мактаб соатларидан кейин, балки синфда ҳам махсус ташкил этилган жараёнда ҳал қилиш мумкин. Биз ўсмирларнинг ижтимоий компетентлигини ривожлантириш муаммоларини энг мақбул усулда ҳал қиладиган учта педагогик технологияга тўхталамиз. Бу гуруҳ, дизайн ва ўйин технологиялари. Уларнинг ҳар бирини батафсил кўриб чиқайлик.

Гуруҳ технологиялари. Айнан гуруҳ иши ва ундаги ўқувчиларнинг ўзаро ҳамкорлиги талабанинг ижтимоий лаёқати, унинг етакчи ёки издош бўлиш қобилиятини ривожлантириш, гуруҳда ўз мақсадларини амалга оширишнинг самарали усули ҳисобланади. Биргаликдаги фаолият талабаларда ижтимоий ўзаро алоқаларнинг зарурий кўникмалари, жамоавий интизомга бўйсунуш ва шу билан бирга ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, шахсий манфаатларини жамоат манфаатлари билан боғлаш қобилиятини ривожлантиради.

Гуруҳ иши деганда талабаларнинг кичик гуруҳлардаги ўзаро мулоқоти тушунилади, бунда улар мустақил равишда ёки ўқитувчи ёрдамида алоқа ва

ўзаро таъсир меъёрларини ўрнатадилар, ўз ишларининг йўналиши ва умумий муаммони ҳал қилиш воситаларини танлайдилар. Бунинг орқасида бошқанинг позициясини кўриш, уни баҳолаш, қабул қилиш ёки қабул қилмаслик, рози бўлиш ёки баҳслашиш ва энг муҳими, ўз нуқтаи назарига эга бўлиш, уни бошқасидан ажратиш ва уни ҳимоя қилиш қобилияти ётади.

Психологик-педагогик тадқиқотлар кичик таълим гуруҳларида ҳамкорлик ўрнатиладиган бешта асосий шартни аниқлаш имконини берди: талабаларни гуруҳ ўқув фаолиятига жалб қилишнинг биринчи шarti гуруҳ аъзолари ўртасида ижобий муносабатларни ўрнатиш; иккинчи асосий шарт - бу ўқитиш натижасига индивидуал хисса кўшиш зарурати; учинчи асосий шарт - таълим муаммоларини ҳал қилиш жараёнида интеллектуал ва ҳиссий-шахсан ўзаро ёрдам кўрсатишга йўналтирилган талабаларнинг бевосита ўзаро таъсирини оптималлаштириш; гуруҳ иши муваффақияти учун тўртинчи шарт - бу этарлича ривожланган ижтимоий кўникма ва қобилиятларнинг мавжудлиги; бешинчи шарт гуруҳ жараёнини акс эттириш зарурати билан, яъни гуруҳ ўқув ишларида содир бўлган воқеаларни таҳлил қилиш ва баҳолаш жараёни билан боғлиқ.

Лойиҳалаш технологиялари. Бугунги кунда ўқувчиларнинг лойиҳавий фаолияти - боланинг мустақил тадқиқот қобилиятларини ривожлантиришга қаратилган (муаммо туғдириш, маълумот тўплаш ва қайта ишлаш, тажрибалар ўтказиш, олинган натижаларни таҳлил қилиш) ривожлантирувчи (шахсга йўналтирилган) таълим усулларида бири бўлиб, ижодий қобилият ва мантиқий фикрлашни ривожлантиришга ёрдам беради, таълим жараёни давомида олган билимларини бирлаштиради ва уларни ўзига хос ҳаётий муаммолар билан таништиради.

Лойиҳа асосида ўқитишнинг мақсади талабалар учун шарт-шароитларни яратишдир: мустақил равишда ва хоҳиш билан турли манбалардан этишмаётган билимларни олиш; олинган билимлардан когнитив ва амалий муаммоларни ҳал қилишда фойдаланишни ўрганиш; турли гуруҳларда ишлаш орқали мулоқот қобилиятларини эгаллаш; ўзларининг тадқиқот қобилиятларини ривожлантириш (муаммоларни аниқлаш, маълумот тўплаш, кузатиш, тажриба ўтказиш, таҳлил қилиш, гипотезалар тузиш, умумлаштириш қобилияти); тизим фикрлашни ривожлантириш.

Шундай қилиб, лойиҳа услубининг асосий вазифаси - билимларнинг ҳажмини ўзлаштириш ва таълим дастурларини ўташ эмас, балки ўқувчиларнинг ўз тажрибалари ва уларнинг дунё ҳақидаги ғояларини амалда қўллаш, ривожлантириш ва бойитишдир. Бошқача қилиб айтганда, ҳар бир бола нафақат ўзига хослигини намоён қилиши, балки уни бойитиши мумкин бўлган ҳақиқий фаолият учун имкониятга эга бўлиши керак.

Лойиҳа усули ҳар доим талабаларнинг мустақил фаолиятига - индивидуал, жуфтлик, гуруҳга йўналтирилган бўлиб, талабалар маълум вақт давомида бажарадилар. Ўқитувчи маълумот манбаларини таклиф қилиши ёки мустақил равишда излаш учун талабаларнинг фикрларини тўғри йўналишга йўналтириши мумкин. Натижада, талабалар мустақил равишда ва

биргаликдаги саъй-ҳаракатларда муаммони ҳал қилишлари керак, зарур билимларни, баъзан турли соҳалардан фойдаланиб, ҳақиқий ва аниқ натижага эришиш керак. Муаммони ҳал қилиш бўйича барча ишлар лойиҳа фаолиятининг контурларини эгаллайди.

Агар биз лойиҳа усули сифатида педагогик технология ҳақида гапирадиган бўлсак, унда ушбу технология ўз моҳиятига кўра изланувчанлик, изланиш, муаммоли усулларнинг комбинациясини назарда тутлади.

Лойиҳа усули замонавий жамиятдаги ҳақиқий ижтимоий вазият билан боғлиқ бўлган таълимнинг мутлақо янги траекториясини қуриш учун асос бўлиб, шу билан таълим натижаларининг жамиятда муваффақиятли бирга яшаш учун зарур бўлган натижаларга яқинлигини таъминлайди.

Лойиҳа фаолияти интизомини тарбиялаш, шунингдек, жамоада ишлаш қобилияти, қабул қилинган қарор учун жавобгарлик туйғуси ва ижобий ижтимоий фаолиятга муносабатни шакллантиради. Масъулият ижтимоий ваколатни ривожлантириш учун асосдир. Проекцион фаолиятда мажбурий бўлган иродани ривожлантириш ва хатти-ҳаракатларнинг ўзбошимчаликлари, онгли мақсадларни белгилаш масъулиятни шакллантириш билан чамбарчас боғлиқдир.

Кейинчалик, биз моҳияти ва тузилиши бўйича дизайн технологияларига ўхшаш ва уларнинг алоҳида ҳолати бўлган ўйин технологияларини кўриб чиқамиз.

Ўйин технологиялари.

Умумлаштирилган шаклда ишбилармонлик ўйини ҳодисасининг маъноси психологик луғатларда қайд этилган: «Ишбилармонлик ўйини - бу касбий фаолият субъекти ва ижтимоий моҳиятининг дам олиш шакли, ушбу амалиёт тури учун хос бўлган муносабатлар тизимларини моделлаштириш. Бунга қўшимча сифатида касбий фаолиятнинг турли шарт-шароитлари, инсон фаолияти ва ижтимоий таъсир доираларини моделлаштириш воситаси сифатида ишбилармонлик ўйини "уни амалга оширишнинг янги усулларини излаш усули" сифатида ҳам, "самарали ўқитиш усули сифатида ҳам ишлайди, чунки у таълим мавзусининг мавҳум табиати ўртасидаги зиддиятларни олиб ташлайди ва касбий фаолиятнинг ҳақиқий табиати эканлигини кўшиш мумкин. Ишбилармонлик ўйинининг тарбиявий функцияси жуда муҳим, чунки «ишбилармонлик ўйинлари келажакдаги касбий фаолиятнинг мавзуси ва ижтимоий шароитларини ўқитишда белгилашга имкон беради ва шу билан анъанавий машғулотларга қараганда етарли даражада бўлган ваколатларни шакллантириш шартларини симуляция қилади. Ишбилармонлик ўйинида «иштирокчиларни ўқитиш кўшма тадбирлар жараёнида юзага келади. Шу билан бирга, ҳар бири ўз вазифаси ва функциясига мувофиқ ўз муаммосини ҳал қилади. Ишбилармонлик ўйинидаги алоқа - бу нафақат билимларни биргаликда ўзлаштириш жараёнидаги мулоқот, балки ҳақиқий ўрганилган фаолият жараёнида одамлар ўртасидаги мулоқотни тақлид қиладиган, такрорлайдиган алоқа. Ишбилармонлик ўйини нафақат кўшма таълим ва

ижтимоий ваколатларни ривожлантиришнинг самарали шакли, балки инсонда ушбу малакаларнинг ривожланиш даражасини самарали баҳолашга ёрдам берадиган шартдир. Бугунги кунда адабиётларда ишбилармонлик ўйинларининг хилма-хиллиги ва таснифи мавжуд.

Шундай қилиб, ишбилармонлик ўйини ижтимоий ва асосий компетентликни ривожлантиришнинг самарали воситаси бўлиб, у ҳам профессионал ўзини-ўзи белгилаш функциясини бажаради ва мактаб ўқувчиларининг муносабатларини бирлаштирувчи кучли восита ҳисобланади.

Ўсмирларнинг ижтимоий ваколатларини ривожлантириш бўйича ўқитувчи фаолиятида қўлланиладиган педагогик технологиялар

Педагогик технологиялар	Технологиянинг асосий хусусиятлари
Гуруҳ технологиялари	<p>мустақил равишда ёки ўқитувчининг ёрдами билан кичик гуруҳларда алоқа ва ўзаро таъсир меъёрлари ўрнатилади, иш йўналишлари ва умумий муаммони ҳал қилиш воситалари танланади;</p> <ul style="list-style-type: none"> • бировнинг позициясини кўриш, уни баҳолаш, қабул қилиш ёки қабул қилмаслик, келишиш ёки баҳслашиш, ўз нуқтаи назарига эга бўлиш, уни бошқасидан фарқлаш, ҳимоя қила олиш қобилияти шаклланади; • ўзингизни эркин ҳис қилиш, индивидуал тезликда ишлаш қобилияти; • нафақат ўз ютуқлари учун, балки жамоавий иш натижалари учун ҳам жавобгарлик; • Шахсни, унинг имкониятлари ва қобилиятларини етарли даражада баҳолаш шаклланади.
Лойиҳа технологиялари	<p>Таълим фаолиятининг мотивацияси,</p> <ul style="list-style-type: none"> • муваффақият ҳолатини яратиш, • ижобий ҳис-туйғуларни келтириб чиқарадиган муҳитни яратиш, • коммуникацион «ўқитувчи - талаба - ўқитувчи» мулоқотида ижобий ҳис-туйғуларни ташкил этиш, • ўз фаолиятини мустақил равишда таҳлил қилишни ташкил этиш.
Ўйин технологиялари	<p>Гуруҳ аъзолари ўртасида ижобий муносабатларни ўрнатиш; амалий фаолият учун зарур бўлган маълум кўникмаларни шакллантириш;</p> <ul style="list-style-type: none"> • машқ натижаларига индивидуал ҳисса кўшиш зарурати; • интеллектуал, ҳиссий ва шахсан ўзаро ёрдам кўрсатадиган талабаларнинг бевосита ўзаро алоқаси;

	• етарлича ривожланган алоқа ва кўникмалар мавжудлиги.
--	--

I. Хулоса

Ишда компетентлик, ижтимоий масъулият тушунчалари назарий таҳлил қилинди, ўспиринларнинг ёши ва психологик хусусиятлари, уларнинг ижтимоий масъулиятини ривожлантириш бўйича адабиётлар ўрганилди. Ижтимоий компетентликни ўлчашнинг эҳтимолий психологик усуллари танлаб олинди, ўсмирларнинг ижтимоий малакасини ривожлантириш шакллари ва усуллари кўриб чиқилди.

Хулоса қилиб, қуйидагиларни белгилаб оламиз: ижтимоий компетентлик - бу инсоннинг жамият ва ўзи тўғрисидаги билимлари, кўникмалари, жамиятдаги ўзини тутиш кўникмалари, шунингдек, инсоннинг шахсий фазилатларида намоён бўладиган муносабатларни, унинг мотивлари, кадрият йўналишларини ички тизимга бирлаштирадиган ва ижтимоий жихатдан эришиш учун ташқи ресурсларни интеграциялаш имконини берувчи таълимдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Вахобов М.М. Компетенциявий ёндашувга асосланган давлат таълим стандартларини жорий этиш – замонавий таълим парадигмаси сифатида. –Т.: Замонавий таълим // Современное образование 2016, 10
2. Кустов, Ю.А. Социальная компетенция педагога: монография / Ю.А. Кустов, О.Ю. Щербакова, Е.М. Садыкова, В.А. Гусев. – Самара: Изд-во ФГОУ СПО «Самарский государственный колледж», 2010. – 235с
3. Мудрик, А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А. Слостенина / А.В.Мудрик. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с.
4. Мудрик, А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А. Слостенина / А.В.Мудрик. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с.